

1. 11 тақырып. КАРЛАГ сталиндік қуғын-сүргіннің азалы тарихы.

2. **Лекцияның мақсаты мен міндеттері:** Қарағанды аумағында құрылған КАРЛАГ сталиндік қуғын-сүргін лагерінің саяси тарихын және тұтқындарының тарихын саралап талдау.

3. **Лекция мазмұны.** Қарағанды еңбекпен түзету лагері - 1930 жылы ұйымдастырылған. 1930 жылдың мамыр айында КСРО ХКК «Қазақ еңбекпен түзету лагерлерін ұйымдастыру туралы» Қаулысы қабылданды. Құжатта: «саяси-шаруашылық және аграрлық-мәдени, Қазақстандағы ОГПУ-дың ерекше мақсаттағы лагерлері Қарқаралы округіндегі мәжбүр ету арқылы жұмыс істету лагерлері жанындағы үлкен аралас құрылатын кеңшарларды ескере отырып, Халықкомиссарлар кеңесі қаулы етеді:

Жер Халық Комиссариатының қорытындысына және ОГПУ-дің ерекше мақсаттағы Қазақстандағы лагерьлер басқарамасының Қоянды жәрмеңкесі аумағы мен құрылыстарынан басқа 110.000 гектар аланды мерзімсіз тегін пайдалануға деген өтініші қанағаттандырылсын.

Қазақ КСРО Жер Халық Комиссариатына аталмыш лагерьлерге бөлінетін жерді дереу бөліп, жұмыс жүргізетін техникалық қызметкерлерді іріктеу тапсырылсын. Бүкіл жұмыстар Қазақстандағы ОГПУ ерекше мақсаттағы лагерьлер басқармасы күші мен қаражаты арқылы жүзеге асырылсын» деп айтылады.

Қаулыға сәйкес 1930 жылғы 13 мамырда Қазақ КСР Халық Комиссарлар Кеңесі Қарқаралы округінің Бесоба мен Қоянды жәрмеңкесі арасындағы 110.000 гектар жерді бүкіл құрылыстарымен ОГПУ ерекше мақсаттағы лагерьлерінің қарамағына беру туралы шешім қабылдайды. Алайда, бір жылдан кейін, яғни 1931 жылғы 19 желтоқсанда басқаша шешім қабылданады онда: ««Қазақ еңбекпен түзеу лагерінің» бірінші бөлімшесі – «Гигант» кеңшары осы күннен бастап қысқартылған түрде «КарлагОГПУ» деп аталатын, ГУЛАГ-қа тікелей бағынатын Қарағандының жеке еңбекпен түзеу лагері болып қайта құрылатыны, лагерь басқарамасы Долинка ауылында орналасатыны» айтылған.

Сонымен, Қарағанды еңбекпен түзеу лагері 1931 жылы 19 желтоқсанда құрылды, лагерьдің орталығы Қарағанды қаласынан 45 шақырым жердегі Долинка ауылы болды, оған 120 000 гектар егістікке жарамды жер, 41 мың гектар шабындық жер бөлініп берілді. Карлаг аумағы солтүстіктен оңтүстікке дейінгі 300 шақырым, шығыстан батысқа дейінгі 200 шақырым жерді алып жатты. Оған қоса осы аумақтан сыртқары лагерьден 350 шақырым жерде Ақмола және 650 шақырым жерде Балқаш бөлімшелері құрылды. Карлагты құрудағы басты мақсаттардың бірі – сол кезде қарқыныды дами бастаған Орталық Қазақстандағы Қарағанды көмір бассейніне, Жезқазған және Балқаш мыс қорыту комбинаттарына аса ірі азық-түлік базасын жасау болды. Оған осы өнеркәсіп салаларын құрып, дамытуға жұмыс күші де қажет болатын.

Карлагқа қоныстанушылар 1930 жылдары бұрынғы партия өкілдері, кулактар мен байлар, сондай-ақ, айыпты боп табылған жұмысшылар мен шаруалар болды. Карлаг өмір сүрген уақытта онда 1 млн. тұтқын тіркелген: тұтқындар құрамы үнемі өзгеріп отырды: жаңадан лек-легімен адамдар әкелініп, этаппен өзге лагерьлерге жөнелтіліп жатты. ГУЛАГ жобасы бойынша Карлаг 32 мың тұтқынға арналған, ал шын мәнінде мұнда 75 мыңдай адамға дейін ұсталды. Тұтқындар санын арттыру Карлагқа жүктелген халықшаруашылық міндеттерімен — Қарағанды көмір алабын игеру, Жезқазған және Балқаш металлургия комбинаттарының құрылысымен тығыз байланысты болды. Алайда тұтқындардың негізгі бөлігі ауыл шаруашылығы

жұмыстарына тартылды. Лагерь тұрғындарының ауыл шаруашылығында 98,5%-ы, ал өнеркәсіпте — 41,5%-ы істеді. Қарлаг әкімшілік жағынан 1931 ж. 14 бөлімше, 64 учаскокке бөлінсе, 1941 ж. — 22 бөлімше, 159 учаскок болды, ал 1953 ж. — 26 бөлімше, 192 лагерь нүктелері белгіленді.

Қарлаг жүйесінде мал шаруашылығы фермаларымен қатар, жеміс-көкөніс өсіру, жер жырту, кірпіш зауыттары, әк өндіру карьерлері, тас көмір шахталары болды. Тұтқындар Балқаш мыс қорыту зауытының құрылысында, МАЭС-те, темір жол желілерінде еңбек етті.

4. Оқытудың техникалық құралдары: глоссарий, слайдтар, презентациялар, электрондық оқулық, жазбаша, ауызша сұрау

5. Лекцияның оқыту әдістері мен түрлері: проблемалық сұрақтар, дамыта оқыту технологиясы

6. Әртүрлі күрделілік деңгейдегі тапсырмалар (1-деңгей, 2-деңгей, 3-деңгей сұрақтарымен беріледі)

1-деңгейдің сұрақтары

1. Қарағанды еңбекпен түзету лагері құрылу тарихын баяндаңыз
2. КАРЛАГ сталиндік қуғын-сүргін лагерінің құрылымын талқылаңыз
3. Спасск әскери тұтқындар лагерін баяндаңыз

2-деңгейдің сұрақтары

1. Саяси күрестегі ұстанымдар жүйесіне берілген атақтарды: «Рысқұловшылық», «Қожановшылық» көрсетіңіз
2. «Алжир » пен «Қарлаг» - лагерінің айырмашылығын түсіндіріңіз
3. «Халықтар Түрмесі» Социализмнің тоталитарлық, казармалық сипатының көрінісіне болжам жасаңыз

3-деңгейдің сұрақтары

1. «Қарлаг» пен «Степлаг» - лагерінің айырмашылығын түсіндіріңіз
2. «Гулаг » пен «Қарлаг» - лагерінің айырмашылығын түсіндіріңіз
3. ХХ ғ. 1920-1930 жж. халық ағартудың ұлттық жүйесін жасауға интеллигенцияның қосқан үлесін шешімін табыңыз

7. МӨЖ және ОБМӨЖ тапсырмалары: КАРЛАГ сталиндік қуғын-сүргіннің азалы тарихы.

8. Пайдаланылатын әдебиеттер:

1. Бугай Н.Ф. Депортация этнических общностей: проблемы реабилитации в России и Казахстане // Россия и Казахстан: проблемы истории (20 – начало 21 века). – М., 2006.
2. Козыбаев М.К., Абылхожин Ж.Б., Алдажуманов К.С. Коллективизация в Казахстане: трагедия крестьянства. - А., 1992.
3. Спецпереселенцы в Карагандинской области. Сборник документов и материалов. - Караганда 2007.
5. Астана. «Егемен Қазақстан» газеті №184-187 (25584) 27 мамыр 2009 жыл